
Rob Godfried: Crioromama biedt begrijpend lezers perspectief

Mildred de Baas, *Oma laat jou niet in de steek*. Amsterdam, ABC, 1992. f 420,00 voor een groep van 25 leerlingen.

De laatste jaren zijn er op de markt van begrijpend lezen voor het basisonderwijs drie tendenzen te bespeuren:

- 1 het begrijpend lezen wordt meer geïntegreerd in een totaalmethode;
- 2 er worden aparte methode voor begrijpend lezen ontwikkeld;
- 3 er worden deelmethoden voor begrijpend lezen ontwikkeld, speciaal voor intercultureel samengestelde klassen.

Een voorbeeld van het laatste wordt hieronder besproken.

In MOER 1990/7 schreef Wietske Miedema een artikel over een methodiek voor begrijpend lezen in meertalige klassen. Centraal in de door haar beschreven en onder andere samen met Mildred de Baas ontwikkelde niet-racistische aanpak staan drie begrippen: ruimte, dominantiebestrijding en positieverbetering. Door de 'eigen talen' van de kinderen in de alledaagse schoolpraktijk te waarderen en benutten zou een beter schoolklimaat voor alle kinderen, maar vooral de allochtone, ontstaan.

Het lespakket '*Oma laat jou niet in de steek*' is een uitwerking van die aanpak.

'Oma...' is een lessenserie begrijpend lezen voor de tweede helft van groep 7 en voor groep 8, in 'een multi-etnisch samengestelde klas met minstens drie Creools-Suirinaamse leerlingen.' (Handleiding. p.1)

Het pakket is ontwikkeld door Mildred de Baas, die in de handleiding de methodiek verantwoordt en duidelijk nader toegelicht.

Expliciet zet de auteur zich af tegen traditionele methoden:

'Vragen en opdrachten bij gangbare methoden worden bijna altijd aangeboden nadat de tekst is uitgelezen. Voor de leerling is er weinig of geen ruimte om zich voorafgaand aan het lezen te uiten over het onderwerp van de tekst. Vooral individuele bieden weinig handreikingen om bij leerlingen na te gaan welke kennis zij al hebben van het onderwerp. Dit veroorzaakt discrepantie tussen wat de schrijver veronderstelt aan voorkennis en de kennis die de leerlingen werkelijk hebben.

In de lessenserie 'Oma...' is bewust een fase ingevoerd van tekstbehandeling voorafgaand aan het lezen. Deze fase wordt de tekstvoorbereidende fase genoemd. Zij duurt vier lessen waarin veel oriënterende en inventariserende activiteiten ten aanzien van het thema aan de orde komen. Op deze wijze wordt de impliciete kennis van alle leerlingen geactiveerd en expliciet betrokken bij het thema.

Bij veel traditionele methoden moeten leerlingen laten blijken dat zij de tekst begrepen hebben. Maar zij hebben niet geoefend hoe zij een tekst goed moeten lezen en begrijpen. Er vindt veeleer toetsing dan training van vaardigheden plaats. Het is mede daardoor moeilijk te achterhalen waarom foute antwoorden worden gegeven of opdrachten verkeerd worden begrepen.' (p.4)

Over de methodiek van de lessenserie zegt de handleiding onder andere:

'De Lessenserie richt zich voornamelijk op het ontwikkelen van taalvaardigheden van gevorderde sprekers. Hierbij zijn een aantal aspecten van belang:

- Het taalaanbod moet begrijpelijk en functioneel zijn. Leerlingen moeten gemotiveerd zijn om aan het onderwerp te werken. Het moeten voldoende aanknopingspunten bieden vanuit hun eigen ervaring. Zij moeten erover kunnen praten of schrijven omdat ze iets willen overbrengen.
- Schriftelijke activiteiten moeten worden ingeleid door handelingen, door kijk-, lees- of luisteractiviteiten. Door een integratie van bovengenoemde taalbeheersingsgebieden komt taalverrijking beter tot stand.

- Leerlingen moeten regelmatig in koppels of in groepjes werken aan opdrachten. Dan kunnen zij van elkaar leren, elkaar aanvullen, samen verantwoordelijk zijn voor hun groepsproduct. Werken in verschillende groepssamenstelling is te prefereren. Daardoor leren leerlingen van hun klasgenoten verschillende vaardigheden en ze leren door te horen van elkaars kennis en ervaringen.
- Het onderwerp moet van verschillende kanten worden belicht. Dan is het aanbod aan taal contextrijk. Bij voldoende herhaling leidt dat tot kennisvermeerdering en verankering.

(...)

In de tekstvoorbereidende fase van de 'Oma'-lessenserie wordt een relatie gelegd met de moedertalen die in de klas aanwezig zijn. Er wordt in homogene taalgroepen gewerkt aan het verzamelen van woorden in de moedertalen die met het thema te maken hebben.

(...)

Voor begrijpend lezen in meertalige klassen wordt ervan uitgegaan dat thematisch-cursorisch onderwijs, als leerpsychologisch principe, het meest effectief is. Dit houdt in dat iemand zich het beste nieuwe leerstof eigen maakt door aan te haken bij wat bekend is, door ervaringen met de nieuwe leerstof op te halen en op te doen, door zelf ontdekkend te leren.' (p.5-9)

In de methodiek die de lessenserie volgt komen een aantal in dit verband nieuwe begrippen voor. Ik citeer weer uit de handleiding (cursivering van later te concretiseren begrippen door mij, RG):

'In de lessenserie bieden *doelzinnen* aan het begin en aan het eind van elke les leerlingen de mogelijkheid om te oefenen hoe zij greep kunnen krijgen op het verloop van de lessen.

(...)

Binnen de didactische opbouw zijn *interventies* opgenomen. Die zijn gericht op de positie van bepaalde leerlingen in de klas. Het kan zijn dat sommige leerlingen een marginale positie hebben, omdat ze verbaal zwak zijn of in de vakgebieden zwak. Het kan ook voorkomen dat leerlingen sociaal geïsoleerd zijn.

(...)

In het onderwijsleerproces waarin allen worden verder geholpen met behulp van instructie en begeleiding, bestaat de mogelijkheid om

door onderlinge samenwerking en elkaar te ondersteunen en zo van elkaar te leren. Om dit te bereiken wordt er in de lessenserie gewerkt met *wisselende groepssamenstellingen*. Koppels of kleinere groepen worden gevormd op basis van informatie over de leerlingen.' (p. 10-12)

Tenslotte bevat de handleiding per les van ongeveer vijf kwartier (het zijn er 7) een toelichting die aan duidelijkheid niets te wensen overlaat: de les is geheel uitgeschreven, bijna voorgekauwd ('Als u inschat dat de vaardigheid er nog niet inzit, help dan mee om een goede zin te formuleren.' p.17).

Tot het materiaal behoort naast de handleiding een boekje met verhalen, geschreven vanuit het perspectief van een Creoolse Oma ('Crioromama'), geschreven door Jos van Hest. Deze verhalen kunnen gelezen worden in de periode van de lessen, maar staan in de lessen zelf niet centraal. Het is achtergrond-materiaal voor de kinderen, waar aan het eind van de lessen op teruggegrepen wordt.

De materialen waar in de lessen mee gewerkt wordt zijn:

- een videoband met een film over een kind dat bij zijn oma woont en een quiz over kinderen en hun oma's,
- een werkboekje voor elk kind,
- foto's van oma's en kinderen uit verschillende culturen en korte teksten daarover (knipbladen),
- rollenspel-opdrachten (kopieerbladen)
- titels (kopieerblad),
- interview-vragenblad (kopieerblad).

Daarnaast is er voor de leerkracht nog een formulier waarop leerlinggegevens kunnen worden genoteerd.

Commentaar

Eerlijkheidshalve moet ik hier opmerken zelf de lessen niet in de praktijk te hebben uitgevoerd. Ik werk niet met een groep 7 of 8. Mijn commentaar is derhalve gebaseerd op het kritisch beschouwen van het materiaal.

De lessenserie en dan met name de handleiding daarbij, haalt erg veel overhoop dat in feite het gehele onderwijs betreft. Naar een kind dat niet oplet tijdens een videopresentatie

toelopen (p. 13) in plaats van het *en public* te-recht te wijzen is gewoon goed onderwijs-schap. Dergelijke opmerkingen horen eigenlijk niet thuis in een toelichting bij een lessenserie. Wellicht heeft de auteur gemeend met dit soort opmerkingen een deel van haar werk als schoolbegeleidster (want dat is ze) overbodig te kunnen maken: eye-openers zijn dan nooit weg.

Toch geeft dit duidelijk een probleem aan waarmee ik bij de lessenserie zit:

Wie werkelijk volgens de uitgangspunten van het materiaal in de praktijk werkt, heeft het materiaal al bijna niet meer nodig en wie dat niet doet, verkracht de doelstellingen van het materiaal.

Misschien is dat ook een probleem waar de makers mee worstelden: hoe zorgen we ervoor dat het zo in elkaar zit, dat er alleen maar *goed* mee gewerkt kan worden? Dat kan natuurlijk niet. Daarom is het wellicht beter zich te concentreren op de ontwikkeling van goed multi-ethnisch documentatiemateriaal. In dat opzicht heeft 'Oma...' wel wat te bieden.

Het materiaal roept een aantal vragen bij me op.

Is het nu de bedoeling van de makers om voor elke moedertaalgroep een lessenserie te ontwerpen waarin die cultuur uitgangspunt is? Ervan afgezien dat dit mij onhaalbaar lijkt, vind ik het onwenselijk. Als het nodig is om het hele onderwijs te interculturalizeren (en dat is het), dan is het veel harder nodig om een methodiek te ontwikkelen waarmee dat ook gebeuren kan, ongeacht het onderwerp of vakgebied dat aan de orde is. Dat mag toch niet afhankelijk zijn van het 'doen' van een goede lessenserie begrijpend lezen? 'Maar we moeten ergens mee beginnen!', valt daar tegenin te brengen. De ontwikkelaars van de methodiek lijken te hopen dat leerkrachten door het werken met deze lessenserie ook andere teksten zo met de kinderen gaan bekijken.

Dan is het dus een vraag van strategie en zou het verstandiger geweest zijn een hele begrijpend-leesmethode te maken op basis van dezelfde doelstellingen. Immers, welke scholen zullen het lespakket goed uitvoeren? Juist, de scholen die toch al goed bezig waren en die

hebben VEEL MEER nodig dan materiaal voor zeven lessen!

De makers van de lessenserie hebben dan ook een methodiek ontwikkeld die in feite een veel bredere toepassing vereist dan de lessen begrijpend lezen. Zij realiseren zich dat en dat leidt dan tot suggesties op algemeen pedagogisch-didactisch gebied die de lessenserie ontstijgen.

En zo zijn we rond: goed onderwijs kan ook het begrijpend lezen goed en zinvol maken. Een goede lessenserie begrijpend lezen maakt echter geen goed onderwijs.

De zogenaamde 'doelzinnen' in de lessenserie zijn vooral bewustmakend en evaluatief van aard.

Ze richten de kinderen inderdaad op de hele breedte van het leerproces. Zo luidt de eerste *doelzin*: 'Hoe maakte ik kennis met het thema 'oma'?' Voorbeelden van andere *doelzinnen*: 'Hoe komen we iets van elkaar te weten? Wat doen we om niet te vergeten wat er is gezegd? Waar let ik op als ik lees?' Een welkome en wezenlijke aanvulling ten aanzien van de methoden begrijpend lezen die ik ken.

Een ander wezenlijk verschil met andere (deel)methoden is de onmiddellijke tweetaligheid van 'Oma...'. Zo wordt er bijvoorbeeld in een les uitgegaan van een tweetalig lied (een 'menggedicht'). Zo krijgen op dat moment met name de Creoolse kinderen in de klas ook een rol vanuit hun deskundigheid. In een andere les worden synoniemen verzameld vanuit verschillende taalgroepen. Betrokkenheid als motivatie!

De voorbereidende fase op de eigenlijke tekst-behandeling duurt 4 van de 7 lessen. Een heel verschil met andere methoden voor begrijpend lezen, die als het ware met de 'te begrijpen tekst' in huis vallen. 'Oma...' maakt serieus werk van het verzamelen en activeren van kennis alvorens een tekstverklaring van de kinderen te vragen. Dat is een tweede manier om een inhoudelijke motivatie van kinderen te krijgen om een tekst goed te gaan lezen.

Wat in de handleiding als '*interventies*' in de didactische opbouw wordt beschreven, komt mij meer voor als een *pedagogisch* handelen om de

positie van kinderen in een groep te versterken.

Zo wordt gesuggereerd kinderen met een marginale positie in de klas apart voor te bereiden op een les, waardoor ze vanuit een voor-sprong op de andere kinderen een bepaalde in-breng kunnen hebben. Voor mij is van groot belang te weten wat de oorzaak van de margi-nale positie van die kinderen is, zonder de be-grijpend leesles als aanleiding. Het maken van een sociogram voor en na de serie lessen lijkt mij in dit verband ook werkelijk niet zinvol.

'Oma...' biedt, zoals ik al eerder stelde, heel wat multi-etnisch materiaal (niet alleen over een Creoolse oma), maar daarnaast ook zeker een methodiek die uit te bouwen is tot een algemene aanpak van informatieve teksten, welke dit dan ook zijn. En dat is hoog nodig, want van een lessenserie alleen kan het natuur-lijk nooit komen. Het *klassikale* taalonderwijs zou dan verrijkt worden met een meer ade-quate interculturele aanpak, die, voorzien van een goed uitgekiende hoeveelheid informatief materiaal, ook goed uitvoerbaar zou zijn. Dat het materiaal juist op klassikaal onderwijs is toegesneden (het is niet zonder een grote les-gevende rol van de leerkracht uitvoerbaar) is misschien ook een kwestie van strategie, maar dat vind ik jammer. Voor niet-klassikale ver-nieuwingscholen is het materiaal mijns in-ziens slechts incidenteel, als projekt bijvoor-beeld, bruikbaar.

Wat ik erg jammer vind is dat het werkboekje ouderwets schools is. Inclusief stippellijntjes die voor sommige kinderen weer te kort zul-len zijn om hun antwoord op in te vullen. Had daar nou niet eens wat anders op kunnen wor-den bedacht? Ook het slot van het werkboekje vind ik een gruwel:

'Een leerling op een school hier in de buurt wil een spreekbeurt houden over Surinaamse oma's. De leerling weet daar niets van.

Opdracht:

- Schrijf een verslag of een verhaal, zodat hij of zij een leuke spreekbeurt over Surinaamse oma's kan houden.
- Je mag alles gebruiken wat je in het projekt hebt geleerd, gekregen en gemaakt.

Titel: (en dan volgt er an-derhalve pagina stippellijntjes).

Niet alleen is de voorgestelde situatie zeer onwaarschijnlijk en vereist de opdracht dus een merkwaardig inlevingsvermogen, de laat-ste opdracht (die 'alleen' gemaakt moet wor-den), getuigt van gebrek aan fantasie over een mooie afrondende activiteit en misschien ook een gebrek aan durf om het klassieke evalua-tiemodel los te laten ('schrijf een verslag'). Juist voor kinderen 'met een moeilijke pen' zijn dit soort opdrachten moordend. Laat die alsje-blijft over iets schrijven wat henzelf wezenlijk interesseert en niet omdat de een of andere onbekende hun verhaaltje nodig zou hebben. Nee, deze opdracht staat in meerdere opzich-ten haaks op de eigen methodiek van 'Oma...'.

Wie de lessenserie aan haar eigen doelstellin-gen toetst kan denk ik alleen maar conclude-ren dat deze op papier op de meeste punten geslaagd is. Dat vind ik al heel wat. Hij is mooi uitgevoerd en handzaam en wat ik zo belang-rijk vind: heel concreet en behoorlijk kindge-richt.

Een struikelblok om het materiaal voor een groep van 25 kinderen aan te schaffen is wel de prijs: eenmalig kost dat f. 420,—. Voor elk *vol-gende* kind komt daar nog eens f. 15,50 bij als je elk kind een verhalenboekje wil geven; zonder verhalenboekje toch altijd nog f. 3,00.

Literatuur

Miedema, W., 'Dagelijks mislukken of status ver-beteren? Over intercultureel taalonderwijs' in: MOER 1990/7, p. 284-289.